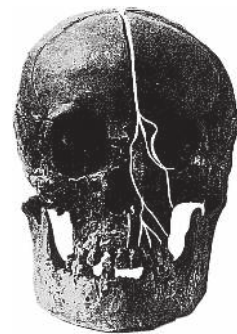

Nevalné možnosti experimentu při rekonstrukci vzniku zranění způsobeného chladnou zbraní

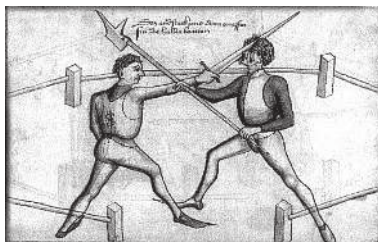

Experimentální archeologie a archeologická (re)konstrukce jsou bezpochyby důležitými a přínosnými metodami, jak osvětlit nepřiliš jasné či dokonce neznámé procesy minulosti, popřípadě potvrdit nebo vyvrátit soudobé teorie o těchto procesech založené na studiu dochovaných artefaktů a archeologických situací. Existují však oblasti lidské činnosti, které nelze podrobit experimentu zcela bez výhrad, ale i ty, kde je experiment jednoduše neproveditelný a rekonstrukce značně diskutabilní. Jednou z těchto oblastí lidské činnosti, kde experiment téměř selhává, je vojenství.

■ Jiří KALA

Katedra antropologie
Masarykovy univerzity v Brně

Tedy činnost pro lidstvo ve všech obdobích od pravěku dodnes typická a rozhodně ne okrajová, určující často osudy jedinců, sociálních skupin, národů, států i kontinentů. Ozbrojený boj, skutečný boj na život a na smrt se všemi průvodními jevy, příčinami a důsledky, nelze prostě experimentálně provést. Nelze říci, že by limitujícím faktorem byl nedostatek historických informací (dobové prameny atd.), archeologických artefaktů (zbraně, zbroj) či nálezů kosterních pozůstatků se stopami po zraněních. Problémem je, jak všechny tyto nalezené informace, tvořící navíc jen malý výsek minulosti, skloubit do vysvětlení typu „proběhlo to tak a tak“. Již na tomto místě je třeba říci, že při rekonstrukci ozbrojeného střetu, tak jak je možné ji dnes provést, se k tomuto vysvětlení musí vždy dodat: „také to mohlo být všechno úplně jinak“.

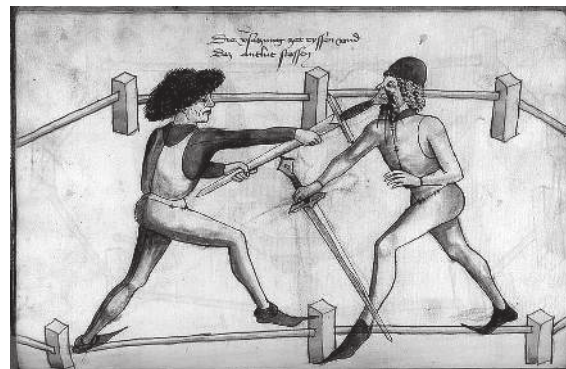
■ Obr. 1.1 Sek proti čelu protivníka ze šermířské knihy z roku 1459.

Nález stop zranění způsobených v ozbrojeném střetu jsou při antropologické analýze lidských kosterních pozůstatků poměrně častým, i když ne běžným jevem. Je třeba zdůraznit, že kosterní materiál nese jen stopy takových zranění, při kterých zbraň zasáhla kost; poranění svalstva, vnitřních orgánů a měkkých částí těla obecně, i když případně smrtelná, nezanechají na kosti přímo žádnou stopu. Zranění zachytitelná při studiu kostry jsou tak jen určitým různě velkým výsekem všech traumat, která konkrétní člověk během života či bezprostředně před smrtí utrpěl. Kosterní pozůstatky nesou stopy válečných zranění nejrozličnějšího charakteru – zranění zcela vyhojená, se stopami hojení, popřípadě beze stop po hojivém procesu, tedy vzniklá v době úmrtí; pozůstatky datovatelné před dobu rozšíření palných zbraní (přelom 14. a 15. století) pak bez výjimky stopy po zraněních způsobených chladnými zbraněmi, ať už sečnými, bodnými, údernými nebo střelnými.

Fázi života, ve které byl daný jedinec zraněn, lze konstatovat dle stavu poranění relativně přesně, stejně tak lze s určitou pravděpodobností určit i zbraň, jež zranění způsobila. I když zaměnit zdařilý úder pěstí s neméně zdařilým úderem hlavicí meče je poměrně snadné. Stopy vyhojených zlomenin čelisti umožňují oba výklady (obr. 3).

Jak však vysvětlit mechanismus jakým k tomuto zranění došlo? A proč

ho vlastně vysvětlovat? Vysvětlení mechanismu zranění je jistě důležité v kriminalistice, proč ale zkoumat staré kosti rozsekané meči, sekeraми, rozdrčené bijáky a prostřelené hroty železných šípů? Jedním z důvodů je nepochybně atraktivita takových zkoumání. Popis brutálního násilí, představa prýstící krve a posledních okamžiků smrtelně raněného člověka vždy zaujme více, než neosobní tabulka plná rozměrů, průměrů a indexů, do nichž antropologický rozbor většinou vyústí. Dalším, snad poněkud škodolibým důvodem, je touha vyvrátit to první vysvětlení, které člověka obvykle napadne; najde-li se lebka středověkého válečníka s čelní kostí rozseknutou mečem, vynoří se nepochybně romantická představa rytíře bojujícího (nejlépe proti přesile) čelem k nepříteli a statečně umírajícího pod jeho posledním úderem (nejlépe s nadčasovým citátem na rtech). Jenže vysvětlení pro toto zranění může (ale nemusí) být úplně jiné: zbábělec opouštějící bojiště je

o okamžiku, kdy se ohlédne, dostižen jezdce, který ho mečem zastaví navždy... Nebo statečně bojující král je zákeřně sražen s koně, polapen, odzbrojen (okraden), zbaven přílby a pak na vyšší rozkaz („proti důstojnosti říše“ – viz Zbraslavská kronika) zabit, lépe řečeno zavražděn způsobem, jehož památkou je právě jen ta rozseklá čelní kost staré lebky (obr. 1).

■ Obr. 1.2

Rekonstruovaná lebka krále Přemysla Otakara II. se stopou smrtelného zranění podobného charakteru.

■ Obr. 3.1 Úder hlavicí meče do obličeje soupeře ze šermířské knihy z roku 1467.

■ Obr. 2.1
Horizontální
sek mečem
do obličeje soupeře
ze šermířské knihy
„Walpurgis“
ze 13. století.

Při rekonstrukci mechanizmu vzniku zranění je experiment pochopitelně vyloučen. Skupiny zabývající se historickým šermem mohou mít dokonale napodobeniny původních zbraní a zbroje, mohou „bojovat“ přesně podle dobových pokynů a šermířských knih a mohou přinést skutečně zajímavé a nenahraditelné dílčí poznatky o boji chladnými zbraněmi, nikdy však nemohou bojovat skutečně. Bojovat na život a na smrt, s touhou zabít (jakýmkoliv způsobem) a nebyť zabit, nemohou cítit nenávist k soupeři nebo strach z blízké smrti. Nemohou být ochromeni (nebo naopak motivováni) hrůzou ze svého osudu při případné porážce, či motivováni touhou po kořisti v případě vítězství. Jenže jsou to právě tyto pocity, které k boji nezbytně patří a bez nichž se souboj mění v pouhé (sice formálně věrné) historické divadlo. Skutečný individuální souboj je nenapodobitelný stejně jako bitva – krvavý masakr, v němž rány dopadají a jsou vedeny ze všech stran, úhlů a ne vždy podle moudrých pouček sepsaných většinou v době hlubokého míru. Výčet možností jak mohl člověk přijít ke svému zranění byl v bitvě téměř nekonečný.

Atmosféru bitev i osobních soubojů mohou do jisté míry zachytit dobové prameny – vyobrazení v kronikách, šermířské knihy a literární díla. A právě tato atmosféra je něco, co je nenapodobitelné. Je paradoxní, jak jsou dnes středověké bitvy i chladné zbraně samotné opředeny romantickými představami, jakoby byly tyto bitvy rituálními střetnutími atraktivně krojovaných postav, kde se neumírá, a když tak bezbolestně a zranění zbraněmi způsobená jsou méně drastická než dnes či v nedávné minulosti. Je možné uvést několik pasáží z rané středověké Písně o Rolandovi, které vypovídají o něčem zcela jiném: „Prostředkem pole hrabě Roland cválá, (meč) třímá, bije zleva, zprava, (...) hle, za sebou jen mrtvé

zanechává a v širé pláni krví rudné trávě. (...) Bije se Franci nikdo nezaváhá. Rubají paže, šíje, žebra, záda, skrz oděni až do živého masa. Zelená tráva krví zčervenala. (...) Jak hrůzný pohled, jaké utrpení: mnozí jsou mrtví, mnozí v krví leží, ten tváří k zemi, a ten tváří k nebi, (jiní) prchají z bitvy bázní ochromeni“. Také popis zranění z téhož pramene nevypadá tak úplně idylicky: „Tne v přilbu (...), rozčísne čelo, vlasy krví zbrodí, tvář rozpoltí mu, rozdělí mu oči. (...) S Marsiliem se utká přeučtatně,

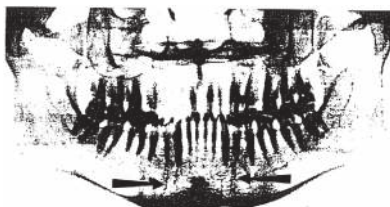
■ Obr. 2.3 Následky horizontálního seku na lebce z lokality Eschwege – Niederhone (Německo) datované do 8. století. Zranění bylo smrtelné.

utne mu paži, která meče vládne, pak jeho synu, jež má vlasy plavé srazí hlavu z ramen. (...) Turpin je mrtev: Roland hledí na něj, vidí, že střeva vyhrzela mu na zem a bílý mozek potřísnil mu skráně. (...) Tu vidí Thierry, že je zraněn v tváři, jasná krev stéká do zelené trávy. Tne Pinabela v přilbu bez meškání, až k nánošníkmu mu ji proděraví, bělavý mozek vyrazí mu z hlavy“. O tom, jaká zranění dokázaly chladné zbraně způsobit, vypovídají dostatečně i vyobrazení přiložená k tomuto článku – reprodukce z šermířských knih (teoretických cvičebnic šermu). Je také třeba říci nepochybný fakt, že oběti chladných zbraní se počítají na miliony a v drtivé většině případů se jednalo o naprosto neromantická úmrtí.

Právě zmíněné typy pramenů jsou takřka jedinou možností, jak alespoň přibližně rekonstruovat způsob vzniku zranění. Je-li na lebce či jiné kosti nalezena stopa zranění, nezbyvá než se pokusit vznik tohoto zranění logicky vysvětlit, popřípadě doložit své vysvětlení dobovým vyobrazením (obr. 1, 2, 3) či citací pramenů.

Toto vysvětlení je však vždy pouhou hypotézou, jejíž pravděpodobnost může sice hraničit s jistotou, ovšem jak to „doopravdy bylo“ je věc jiná. Není možné ani napodobit, ani si představit všechny okolnosti dávného souboje, všechny pohyby a pozice soupeřů a jejich zbraní, jejich kondici, zkušenosti i chyby, které je mohly nakonec stát život. Každé vysvětlení se dá vždy s úspěchem zpochybnit. To ovšem neznamená, že je zbytečné se o něj pokoušet.

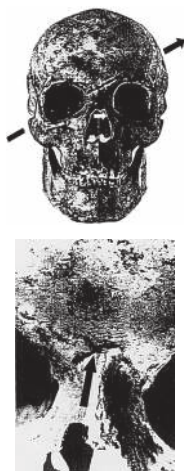
Období, kdy se lidé zraňovali a zabíjeli zašpičatělými a zaostřenými kusy železa či jiného kovu, bylo dost dlouhé na to, aby mohlo být dnes nostalgicky zmiňováno jako „staré dobré časy“. Tyto relativně primitivní, i když účinné zbraně byly však bez sentimentu opuštěny v tom okamžiku, kdy se objevily prostředky ještě účinnější, se kterými se dalo zabíjet rychleji, snáz a ve větším měřítku. Bez sentimentu by bylo třeba také přistupovat k rekonstrukcím soubojů s chladnými zbraněmi – ty byly podřízeny jedinému cíli: zneškodnit jakýmkoliv způsobem soupeře, rychle, efektivně a nejlépe navždy. To však cílem experimentu nikdy být nemůže. Naštěstí.

■ Obr. 3.2 Na rentgenogramu čelisti Karla IV. jsou šipkami označeny stopy po vyhojených zlomeninách, které mohly vzniknout způsobem zachyceným na obr. 3.1.

Literatura

- Kala, J. 2003: Meč a jeho uživatelé v historickém kontextu třech tisíciletí. Diplomová práce. Brno.
- Pelán, J. (překlad) 1986: Píseň o Rolandovi. Praha.
- Reuer, E. 1984: Der Pfeilsitzenmann von Leopoldau. Archaeologia Austriaca, Band 68, 155 – 160.
- Šermířské knihy: „Walpurgis“ („Tower Fechtbuch“, rukopis „I.33“) „Fechtbuch 1459“ („Ambrasser kodeks“) dle <http://myschwerk.webzdarma.cz>
- Vlček, E. 1993: Jak zemřeli. Praha.
- Vlček, E. 2000: Čeští králové I. Praha.
- Wagner, E. 1993: Sečné a bodné zbraně. České Budějovice.
- Wieczorek, A. – Périn, P. – von Welck, K. – Menghin, W., ed. 1997: Die Franken – Wegbereiter Europas. Les Francs – Précurseurs de l'Europe. Band 2. Mainz.

■ Obr. 2.2
Stopy vyhojeného
zranění podobného
charakteru
na lebce Karla IV.